

MATERIÁL

MIKROREGION JESTŘEBÍ V PRAVĚKU

Vladimír Peša

Příspěvek shrnuje dosavadní poznatky o využívání okolí laténského pohřebiště u Jestřebí v průběhu pravěku a pokouší se tak přiblížit atraktivnost tohoto mikroregionu pro osídlení z pohledu delšího časového horizontu. Pozornost je věnována okruhu přibližně 3 km, který kromě Jestřebí zahrnuje katastry Drchlava, Chlum, Maršovice, Pavlovice, Provodín, Srní u České Lípy, Újezd (bez nálezů) a část katastru Zahradky. Nepublikované lokality a staré nálezy mimo databázi ADČ Archeologického ústavu jsou popsány podrobněji.

Mezolit

Nejstarší intenzivnější využívání oblasti je doloženo z období mezolitu. Podle dosud známých lokalit se mezolitické osídlení pravděpodobně cyklicky pohybovalo mezi pískovcovou skalní oblastí vlhošské části Polomených hor s množstvím převisů a vyvýšenými polohami na okrajích sníženiny v okolí Stvolínek, Holan a jižního Dokeska. Z nejbližšího okolí Jestřebí dosud podobné sídlištní lokality chybí, ale využívány byly dvě výrazné dominanty okolní krajiny – Lysá skála (k. ú. Provodín) a Maršovický vrch (k. ú. Maršovice), z jejichž úbočí pocházejí menší soubory mezolitické štípané industrie (Svoboda ed. 2003, 295–296).

Neolit – eneolit/doba bronzová

DRCHLAVA (obr. 1:1). Na poli v trati Klumer Flur nalezl v 90. letech 19. století F. Dornaus kromě fragmentů – snad pravěkých – nádob také kamennou sekeru (Hantschel 1897, 351–352) a kolem roku 1898 patrně fragment další ploché sekery (Dornaus 1899). Na mapách stabilního katastru i současných toto místní jméno zahrnuje rozlehlé polnosti mezi Drchlavou a Chlumem (Klum) po obou stranách silnice I/9. Trapézovitou sekerku se podařilo dohledat ve staré sbírce Vlastivědného muzea a galerie v České Lípě (dále VMG) pod inv. č. A-9467. Povrch je vyhlazený a mimo spodní

stěnu i přešetřený, šedá hornina s tmavými konkrecemi připomíná rohovce; dl. 95 mm, š. u ostří 48 mm, max. síla 20 mm, váha 161 g (obr. 2:3).

DRCHLAVA (obr. 1:2). Na poli severovýchodně od obce nalezl v roce 1964 Vít Weber čepelové škrabadlo o dl. 36 mm neoliticko-eneolitického charakteru (za laskavé posouzení děkujeme Jiřímu A. Svobodovi) z bělavého až šedého pazourku; uloženo ve VMG pod inv. č. A-8737 (obr. 2:B).

JESTŘEBÍ (obr. 1:3). Přední část sekery („hromového klínu“) z kamene břidlicovitého charakteru byla nalezena na poli v poloze „Libosken“ 1 km jižně od Jestřebí na jednom z terénních výběžků Maršovického vrchu. Předmět byl 6 cm dlouhý a 3 cm široký, již ve 30. letech 20. století byl neznámý (Hahnel 1892; HLAS 295/1987).

MARŠOVICE (obr. 1:4). Na okraji pole nad roklí do Podolce objeven neolitický vrtný sekeromlat o dl. 170 mm, max. šířce 55 mm a užším průměru 20 mm. Nástroj vyrobený patrně z amfibolové horniny využívá rozmezí dvou železitých (?) vrstev, které zčásti vystupují na povrch a ztěžovaly jeho vyhlazení. Předmět předal k dokumentaci Z. Fidrhel (Česká Lípa) (obr. 2:1).

PAVLOVICE (obr. 1:5). Na poli v místní části Chvistec (dvůr zaniklý po roce 1945, který stál v prostoru bývalé středověké vsi) nalezl někdy po roce 1880 F. Dornaus kamennou sekeru. Popsal ji jako kámen na třech stranách hladký a se čtvrtou stranou odlomenou. Než se dozvěděl o významu předmětu, používal ho na broušení nožů. Další osudy nástroje jsou neznámé (Dornaus 1901). Z polí u bývalého Chvistce se kromě datovaných keramických zlomků (nejspíše středověk) uvádí ještě jakési pazourkové škrabadlo, nalezené F. Dornausem v roce 1901 (Katalog EXK; Schwarz 1902).

PROVODÍN (obr. 1:6). Plochá kamenná sekera pochází z polní cesty na severní straně pod Lysou skálou na k. ú. Provodín a do VMG v České Lípě ji v roce 1988 předal St. Beránek; je uložena pod inv. č. A-19880). Prakticky neporušený nástroj o délce 125 mm a šířce v ostří 60 mm váží 468 g a je zhotoven z amfibolového rohovce typu Jistebsko s výraznými tmavými vložkami tvrdší horniny (laskavé určení Vladimíra Šreina) (obr. 2:4).

PROVODÍN (obr. 1:7). Pazourkový úštěp nalezl V. Peša v roce 2005 na skrývce zeminy v prostoru rozšíření těžby provodínské pískovny v severozápadním sousedství hřbitova. S ohledem na rozsah skryté plochy lze lokalitu předpokládat v prostoru jižně od haldy do vzdálenosti nejvýše cca 200 m. Úštěp bez úderové plochy pochází z povrchu silicitové hlízy a v rámci postpaleolitu není blíže datovatelný (laskavé posouzení Jiřího A. Svobody); uloženo ve VMG pod inv. č. 18913 (obr. 2:C).

SRNÍ U ČESKÉ LÍPY (obr. 1:8). Ze dvou poloh na poli u osady Karasy pocházejí kamenné nástroje. Zajímavá je zpráva K. Stellwaga o nálezech dnes nezvěstných „10 a více střepů atd. otřelých“ z téhož prostoru, kde našel silicitovou šipku a úštěp s pracovní retuší. Několik prospekci v tomto prostoru kolem roku 2000 ale nepřineslo žádné pozitivní zjištění. Zhruba 400m od této lokality byla v roce 1981 nalezena eneolitická sekera (Peša 2006, 35).

SRNÍ U ČESKÉ LÍPY (obr. 1:9). Podle informace Z. Fidrhela z roku 2013 našel hajný kolem roku 1986 na bývalém poli pod západním úpatím Kraví hory kamennou vrtanou sekeru, která je vyrobena ze zelenavě šedo-hnědého materiálu připomínajícího amfibolové rohovce. Nástroj o váze 483g má šikmé a na povrchu otlučené ostří, boky a tyl jsou vybroušené do lesku včetně ohlazeného poškození u horního otvoru, spodní strana je hrubá (obr. 2:2).

ZAHRÁDKY U ČESKÉ LÍPY (obr. 1:10). Dva nedatovatelné štípané artefakty pocházejí z prostoru pískovcových hřbetů nad dnešní hrází Novozámeckého rybníka, pod kótou 298 (Peša 2006, 36).

Výčet lokalit dokládá, že z nejbližšího okolí Jestřebí zatím známe pouze ojedinělé nálezy jednoho či dvou štípaných artefaktů podle katastru. V tomto případě k nim můžeme pravděpodobně počítat i většinu broušených nástrojů, protože pocházejí z poloh mimo intravilány vsí a možnost jejich druhotného využití v historické době je tím výrazně snížena. V tomto ohledu vzbuzuje nedůvěru pouze sekera z prostoru zaniklé vsi Chvistec u Pavlovic. Lze-li z typologicky málo markantních artefaktů soudit, zdají se souviset s různými obdobími eneolitu, pouze sekeromlat od Maršovic a trapézovitá sekerka od Drchlavy ukazuje již k mladému neolitu nebo v případě druhého nálezu časnému eneolitu. Výraznější eneolitický horizont podporují nálezy silicitových šipek z Karasů u Srní a z Holan západně od Zahradek (předběžně Jenč – Peša 2000, 11), podobně jako kulturní vrstvy pod skalními převisy za východním okrajem sledované oblasti (Boreček – Lakota: kultura nálevkovitých pohárů, Doksy – U obory a Hradčany nad Ploučnicí – Uhelná rokle: starší až střední eneolit (Jenč – Peša 2000; Peša 2001; Svoboda ed. 2003). Pravděpodobně z kultovních důvodů uložená nádoba v puklině nad dnešním Máchovým jezerem u Doks (Peša 2001) se geograficky i typologicky hlásí spíše k nálezům starší doby bronzové z koridoru Doksy – Mimoň – Žitava.

Mladší doba bronzová – doba halštatská

Z prostoru rozlehlého katastru Jestřebí lokality z tohoto časového intervalu dosud nebyly potvrzeny, ale nacházejí se v blízkém okolí – jižně na k. ú. Chlum, Maršovice a patrně Drchlava, severozápadně na k. ú. Srní, Zahrádky a dále proti proudu Bobřího potoka. Východním směrem se objevují lokality pod skalními převisy.

DRCHLAVA (obr. 1:1). Na poli hospodáře Dornause bylo pozorováno více míst s černou půdou a koncentrací kamenů v odstupech 200–300 kroků, které podobně jako další místa na polích obsahovaly spíše menší zlomky nádob, ale vyskytovaly se patrně i fragmenty zásobnic (Dornaus 1899). Výzdoba této keramiky měla být podobná, jako v časopise vyobrazené nádoby z Hoštky na Litoměřicku, které pocházejí z lužické kultury (Dornaus 1898). Tato lokalita je spojována s tratí Klumer Flur, odkud pocházejí výše uvedené broušené nástroje. Nádoby byly zdobeny jednak horizontálním pásem rýh (mohly by být i středověké?), jednak prostým vyhlazením/přešetněním (Hantschel 1897, 351–352). Zatím spíše náhodné prospekce na rozlehlých polích mezi Drchlavou a Chlumem tuto lokalitu nepotvrdily, z pole v severovýchodní blízkosti obce pocházejí pouze nálezy středověké. Datace lokality zůstává neznámá, v úvahu přichází buď lužická kultura, nebo období středověku.

CHLUM (obr. 1:11). V roce 2005 našel student archeologie Lukáš Drápela na cestě za severozápadním okrajem obce 7 převážně malých zlomků keramiky a malou mikročepel z bělavého silicitu. Stěnové fragmenty a dvě části den světlejšího hnědého až slabě načervenalého, spíše měkkého výpalu pocházejí z několika nádob a odpovídají svým materiálem a provedením období lužické kultury. Mikročepel nevylučuje podle laskavého posouzení Jiřího A. Svobody ani starší, až mezolitickou, komponentu. Podle Bohumila Daniela, který nálezy předal do VMG (uloženy pod inv. č. A-19886–19892), pocházejí z druhotné polohy a na své místo se dostaly s navázkou, která měla pocházet od malého rybníčku na severovýchodním okraji obce, vzdáleného od místa nálezů asi 400 m. Kontrolní návštěva obou poloh V. Pešou nepřinesla žádné další zjištění.

MARŠOVICE (obr. 1:12). Malý soubor dnes nezvěstných zlomků řazených do lužické kultury přinesla sondáž F. Proška s V. Ložkem v roce 1950 ve výklenkové Braniborské jeskyni ve skalním labyrintu na východní straně Maršovického vrchu (Plesl 1967, 97; týž 1961, pozn. 137 na s. 44). Lokalita od té doby nebyla zkoumána ani viditelně porušována. Stopa po nálezech zřejmě jen v podobě malých sáčků mizí v pražském Archeologickém ústavu v době po úmrtí F. Proška.^{1/}

Na severozápad od Jestřebí, přibližně ve stejné vzdálenosti jako v případech jižních lokalit, jsou doloženy dva malé soubory keramiky z úbočí Kraví hory na k. ú. Srní (souvislost s prameništěm?) a ze Zámeckého převisu v Zahrádkách (Peša 2006). Další lokality tímto směrem pokračují povodím Bobřího potoka směrem k západu, kde lze kolem Holan předpokládat snad malý sídelní mikroareál. Zatím největší nálezové soubory jsou k dispozici ze vzdálenějších pískovcových převisů z oblasti Kumerských vrchů – Hradčanských stěn (převisy Uhelná rokle II a III, Donbas – Svoboda ed. 2003).

PROVODÍN (obr. 1:13). Do tohoto období patrně patří také bezejmenný skalní převis u Hraničního dolu na západním okraji Kumerských vrchů, v němž někdy před rokem 2006 proběhl neznámý odborný výzkum s vytěžením horních fosiliferních vrstev a jejich odvezením z lokality (za účelem přírodovědných analýz?).^{2/} Následně začištění profilů V. Novákem a V. Pešou přineslo několik stěnových zlomků pravěké keramiky, silicitové úštěpy a zlomky zvířecích kostí, pocházejících z tmavě hnědé kulturní polohy. Lokalita s ohledem na nejasné autorství výzkumu zatím dále nebyla zkoumána.

Situace v období lužické a billendorfské kultury ukazuje, že krajina byla využívána více, než v předcházejících dobách. Málo početné a nevýrazné soubory keramiky ale nedovolují úvahy ani o bližším datování v rámci intervalu mladší doby bronzové až halštatské, ani o charakteru lokalit a podobě osídlení. Každopádně tento torzovitý obraz naznačuje, že Jestřebí mohlo ležet právě na rozhraní případných sídelních mikroareálů (za předpokladu, že lokality indikují alespoň krátkodobá sídliště) a snad proto z tohoto meziprostoru doklady chybí. Archeologické nálezy z pravěku nepřinesly ani zjišťovací sondáže v roce 1998 pod dvěma pískovcovými převisy ve východní části hřbetu Pruského kamene (Peša 2000).

Závěr pravěku

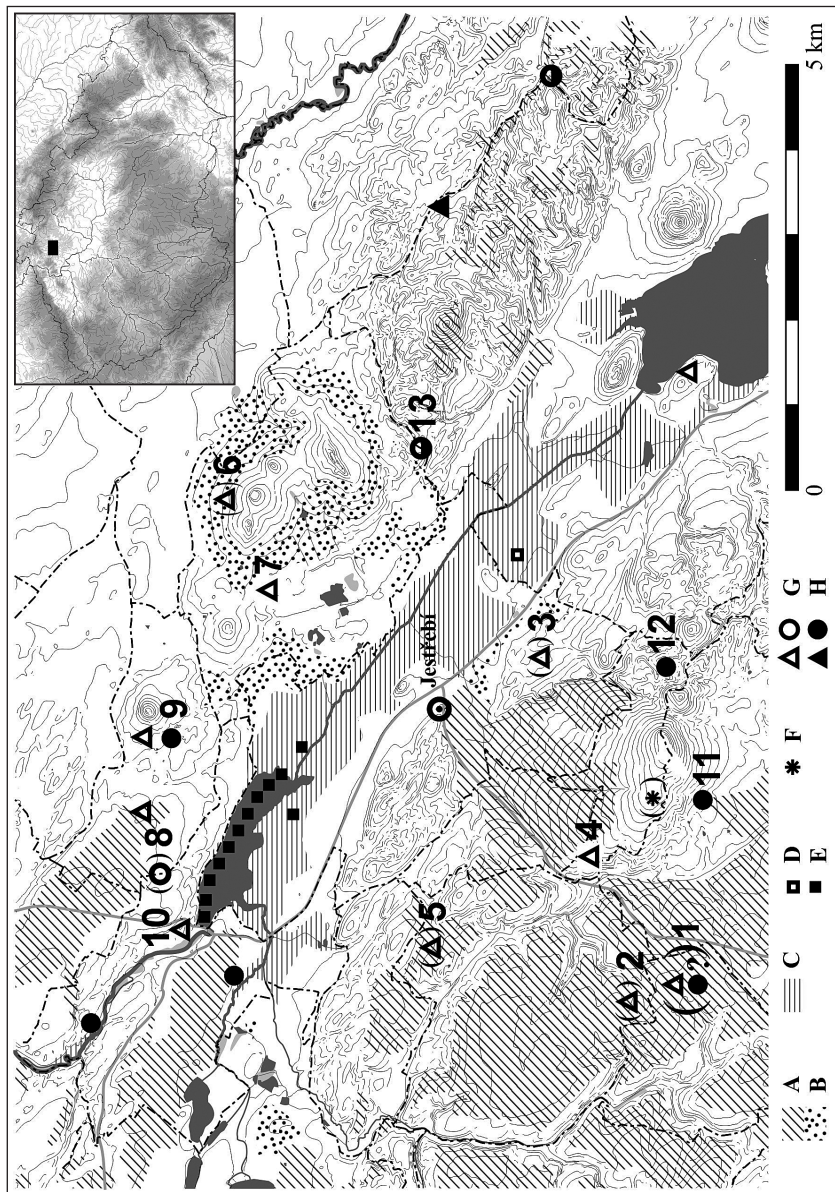
Z doby laténské a římské v okolí Jestřebí žádné další nálezy bezpečně doloženy nejsou a nalezneme je nejbližší v 6 km vzdálených Holanech. Na věci nic nemění ani nedávno zjištěný pravěký fragment hrubé blátivé keramiky s mírně zataženým okrajem, který pochází jako intruze ze středověké situace u kostela sv. Barbory u Zahrádek, neboť nabízí podstatně širší časové zařazení (Peša 2006, 37).

POZNÁMKY

- 1/ Tato skutečnost vyplynula z rozhovoru s Václavem Mouchou. Není zcela vyloučeno, že by se v budoucnosti přeci jen mohly znovu spíše náhodně nalézt.
- 2/ O autorovi výzkumu se nepodařilo zjistit žádné informace – Archeologickému ústavu AV ČR v Praze nebyl nahlášen (informace M. Tomáška) a bezvýsledné bylo i pátrání mezi přírodovědci, kteří by o případném výzkumu mohli být informováni (P. Kočár, P. Pokorný, J. Hlaváč, V. Ložek, V. Cílek).

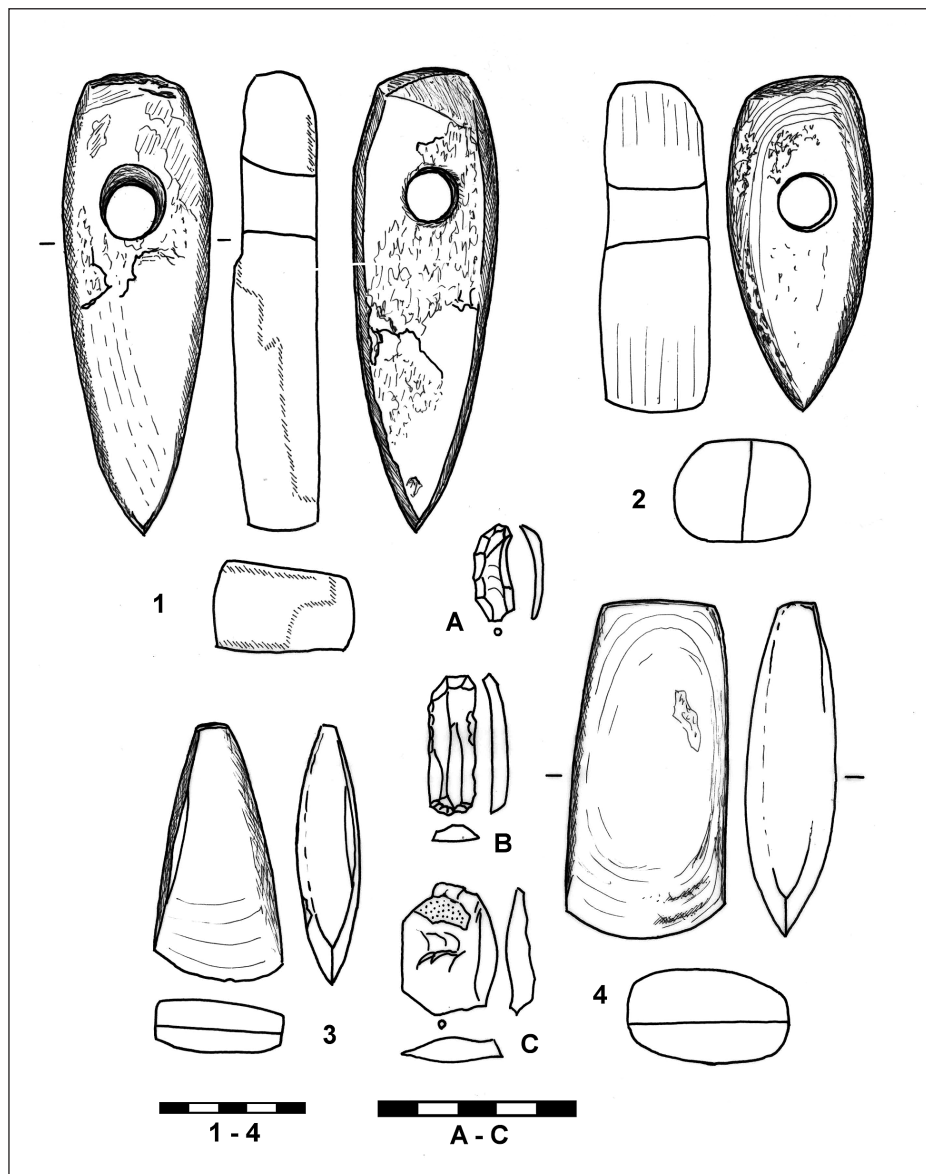
LITERATURA

- Dornaus, F. 1898: Correspondenzen – Dürchel, am 2. October 1898, Mitteilungen des Nordböhmisches Excursions-Clubs (dále MNEC) 21, 399.
- Dornaus, F. 1899: Correspondenzen – Dürchel, am 21. Dezember 1898, MNEC 22, 286.
- Dornaus, F. 1901: Correspondenzen – Dürchel, am 14. April 1901, MNEC 24, 203.
- Hahnel, F. M. 1892: Habstein, am 30. Juni 1892, MNEC 15, 295.
- Hantschel, F. 1911: Heimatkunde des politischen Bezirkes B.-Leipa. B.-Leipa.
- HLAS 295/1987: Archiv nálezových zpráv, Archeologický ústav AV ČR Praha.
- Jenč, P. – Peša, V. 2000: Nejstarší osídlení severních Čech, Česká Lípa.
- Katalog EXK: Katalog sbírek spolku Nordböhmischer Exkursionsklub, Abteilung I. Rukopis ve VMG v České Lípě.
- Peša, V. 2000: Jestřebí, okr. Česká Lípa, č. 288. Výzkumy v Čechách 1998, 66. Archeologický ústav AV ČR.
- Peša, V. 2006: Archeologie v okolí Zahrádek u České Lípy, Sborník NPÚ územního odborného pracoviště v Liberci 1, 29–56.
- Plesl, E. 1961: Lužická kultura v severozápadních Čechách, Praha.
- Plesl, E. 1967: Der Zittauer Weg und seine Bedeutung für die Besiedlung Nordostböhmens in der Zeit der Lausitzer Urnenfelder, Arbeits- und Forschungsberichte der sächsischen Bodendenkmalpflege 16/17, 93–103, Dresden.
- Schwarz, E. 1902: Vom Nordböhmisches Excursions-Club (Bericht), MNEC 25, 84.
- Svoboda, J. ed. 2003: Mezolit severních Čech I. Dolnověstonické studie, sv. 9. Brno.

Obr. 1. Mikroregion Jestřebí v pravěku. A, B – zemědělské půdy, C – rašeliniště a mokřady, D, E – palynologické vrty, F – vyšší lokalita z mezolitu, G – archeologické nálezy neolit – eneolit, H – archeologické nálezy doby bronzové a železné. Grafika V. Novák

Obr. 2. Mikroregion Jestřebí – nepublikovaná kamenná industrie. 1 – Maršovice (v řezech železitě mezivrstvy), 2 – Srní: Kraví Hora, 3 – Drchlava: Klumer Flur, 4 – Provodín: pod Lysou skálou, A – Chlum, B – Drchlava, C – Provodín. Kreslil V. Peša.